

Jagoda Bloch

WSPÓLNA SPRAWA, WSPÓLNY PATOS – O INTONACJI WYSTĄPIEŃ SEJMOWYCH

Słowa kluczowe:

tworzenie wspólnoty, głos, interpretacja, intonacja, akcentowanie

W wystąpieniach publicznych tworzenie wspólnoty między nadawcą i odbiorcą odbywa się na płaszczyźnie werbalnej oraz niewerbalnej. Brzmienie głosu, a także intonacja wypowiedzi wpływają na wrażenie istotności zagadnienia: mogą to wrażenie wzmacniać lub je osłabiać. Stąd bierze się duże zainteresowanie dźwiękiem jako jednym z elementów komunikacji niewerbalnej. Gestykulacja w polskiej kulturze (w odróżnieniu np. włoskiego parlamentu) jest raczej oszczędna, zależy oczywiście od cech osobowych mówcy, jednakże to głos przede wszystkim świadczy o wadze zagadnienia oraz stopniu zaangażowania mówcy w wyjaśnienie sprawy.

Spośród wielu przekazów w przestrzeni publicznej wybrałam mównicę sejmową, ze względu na jej ogromne znaczenie dla życia społecznego. Posłowie czują się w obowiązku pokazania swoim wyborcom, że zostali słusznie obdarzeni zaufaniem, więc przygotowują swoje wystąpienia, a potem prezentują je na sali sejmowej. Wiele z przemówień jest transmitowanych przez media, dlatego politycy mają szansę zaprezentowania się jako odpowiedzialni i zaangażowani w sprawy społeczne i państwowe. Artykuł poświęcę środkom interpretacyjnym służącym podniesieniu wagi wystąpienia. Służą temu przede wszystkim następujące zabiegi:

- a. przedłużanie akcentowanych sylab wyróżnianych wyrazów, wyróżnianie niemal każdego wyrazu we frazie;
- b. wolne tempo wygłaszania, niejako cedzenie słów, aby nadać każdemu z nich duże znaczenie;
- c. zawieszenia głosu na końcu fraz (antykadencje);

- d. częstsze stosowanie akcentów tonicznych niż przyciskowych;
- e. zabarwienie emocjonalne przekazu – podnoszenie głosu, jednakże nie chodzi tu o krzyk, lecz wynik zastosowania poprzednich narzędzi, aby w głosie brzmiał patos.

Do egzemplifikacji wyróżnionych środków wykorzystam fragmenty mów wygłoszonych na różnych posiedzeniach sejmowych V kadencji Sejmu RP w latach 2010-2011.

W języku polskim zdania oznajmujące wypowiedzane są w intonacji wznosząco-opadającej. Linia wznosząca nosi nazwę antykadencji, linię opadającą zaś określa się mianem kadencji. Zdania dzielone są na frazy, najmniejsze logiczne części, w ich obrębie wyróżniane są wyrazy lub wyrażenia, które mówca chce podkreślić. Zabieg ten to akcentowanie. Do wymienionych elementów należy dodać zabarwienie emocjonalne, które wynika z wykorzystania w różny sposób podanych elementów, czyli np. sposób akcentowania może mieć wpływ na budowanie nastroju powagi¹.

Przedłużanie akcentowanych sylab, wyróżnianie niemal każdego wyrazu we frazie

Akcent w języku polskim realizowany jest poprzez podniesienie, obniżenie lub przedłużenie sylaby akcentowanej wyrazu. Jeżeli we fragmencie wypowiedzi posłużymy się wyłącznie przedłużeniem połączonym z podniesieniem tonu akcentowanych sylab kilku następujących po sobie wyrazów, wówczas otrzymamy wrażenie refleksyjnego zwracania uwagi na wypowiedzane kwestie, jakby przedłużaniem trwania wyrazów chciało się wydłużyć czas mówienia o sprawie, jakby intencją mówcy było zatrzymanie w przestrzeni komunikacyjnej danego wyrazu, aby został na dłużej w umysłach odbiorców. Cechą dźwięku jest bowiem ulotność, słowo wypowiedziane przemija. Zatem wydłużenie akcentowanych sylab wyrazów ma służyć zwróceniu uwagi na zagadnienie. Jako przykład niech posłuży fragment wystąpienia:

Dopuszczenie posiadania / nieznaczej / ilości / narkotyków // zwiększy / liczbę osób / posiadających / nieznacze / ilości / narkotyków. // A po tej stronie, // nie wierzę w

¹ M. Kotlarczyk, *Sztuka żywego słowa. Dykcja, ekspresja, magia*, Lublin 2010, s. 178.

to, // że dwuletnie podniesienie kary // odstraszy dealerów. // Naprawdę / nie mam sumienia głosować za taką ustawą².

[Podkreślenia sylab oznaczają wydłużanie tonu oraz podnoszenie wysokości tonu, ukośne kreski zaś pauzy, dwie ukośne kreski – dłuższe pauzy.]

Przedłużanie akcentowanych sylab w każdym niemal wyrazie w zdaniach daje efekt rytmizowania – skandowanego sposobu mówienia. Brakuje płynności wypowiedzi, za to każdy wyraz jest podkreślany, każde słowo jest ważne w wypowiedzi. W sposobie akcentowania przedłużane sylaby są także podnoszone, co dodatkowo wzmacnia efekt podniesienia wagi sprawy, o której wypowiada się mówca. Podniesienie tonu zawsze zwraca uwagę odbiorców, wystarczy przywołać dźwięki syren alarmowych, wszystkie posługują się wysokim tonem.

Wolne tempo wygłaszania

Tempo mówienia często wynika z liczebności audytorium: im więcej osób, tym korzystniejsze jest wolniejsze tempo. Służy ono także podkreśleniu wagi sprawy. Wolne tempo może bowiem kojarzyć się z namysłem i rozsądkiem, które są wskazane przy podejmowaniu ważnych decyzji. Dlatego ci, którym zależy na pozostawieniu wrażenia dbałości o sprawy publiczne, swoje wystąpienia wygłaszają w wolnym tempie, dając czas na przemyślenie każdego wypowiedzanego słowa³. Poniżej zamieszczam fragment wystąpienia, w którym ważną rolę pełni właśnie wolne tempo wygłoszenia:

Rozpoczynamy dziś w parlamencie bardzo ważną dyskusję, bardzo ważną debatę, dotyczącą tematu, na którym skupiała się uwaga Polaków, środowisk opiniotwórczych w ciągu ostatnich kilkunastu miesięcy. Ta debata dotyczy przyszłości polskich emerytów, ponieważ racjonalna korekta systemu, jaką proponujemy, musi być jasna i zrozumiała, i dobrze byłoby, abyśmy podczas tej debaty umieli powiedzieć, dlaczego tych zmian dokonujemy. Ta debata jest trudna i ważna dlatego, że dotyczy

² Wystąpienie posła PSL, E. Kłopotka, materiał multimedialny:
<http://www.youtube.com/watch?v=uLmP6lyC4WM>, 16.04.2011.

³ D.G. Leathers, *Komunikacja niewerbalna. Zasady i zastosowania*, tł. M. Trzcńska, Warszawa 2007, s. 203.

nieślychanie ważnych kwestii związanych z finansami publicznymi. Jest ważna po to, aby zmniejszyć zagrożenie stałym przyrostem długu publicznego i stałą obecnością tego elementu emerytalnego deficytu sektora finansów publicznych. Jest ona jeszcze trudna dlatego, że dzieli nas, patrząc bardzo szeroko, wedle różnych kryteriów, nie zawsze takich, które związane są z prostymi podziałami politycznymi⁴.

Zawieszenia głosu – antykadencje w miejscach kadencji

Antykadencja w naturalny sposób pojawia się w tych miejscach fraz, które służą zasygnalizowaniu dalszego ciągu zdania. Zawieszenie głosu otwiera więc myśl lub pozwala jej trwać. Jeśli zaś antykadencje występują w miejscach kadencji (zamknięcia fraz), wówczas możemy mówić o celowym zabiegu sztucznego podnoszenia znaczenia tego, o czym się mówi. Uwaga odbiorcy powinna być cały czas skupiona na przemówieniu, bo nie jest ono skończone, mówca niejako nie pozwala odbiorcy na nabranie powietrza, na przemyślenie tego, co usłyszał, bo nie pojawiają się zamknięcia, pauzy, w których można przeanalizować usłyszane słowa. Przeciwnie – trzeba trwać w zawieszeniu, cały czas na wdechu, w oczekiwaniu końca, którego nic nie sygnalizuje. W poniższym fragmencie taki sposób wygłaszania wystąpienia służy wskazaniu zagrożenia płynącego z przyjęcia ustawy:

Ta uchwała jest laurką o Miłoszu, / a zatem jest nieprawdziwa, / nieobiektywna, można powiedzieć, że w sposób nieuprawniony idealizuje pisarza. / Czytamy, że to polski poeta. / A czy Miłosz by tak o sobie powiedział? / Przecież był z pochodzenia Litwinem, / sam przecież kiedyś wyznał: <<Nie urodziłem się w Polsce. / Nie wychowałem się w Polsce. / Nie mieszkam w Polsce, ale piszę po polsku. Przyznaję się, na polskość jestem alergiczny.>> Mam zatem pytanie do posta sprawozdawcy: / dlaczego projekt uchwały przedstawia fałszywy, / bo niepełny obraz Czesława

⁴ Wystąpienie ministra M. Boniego, materiał multimedialny: http://www.youtube.com/watch?v=m-5N1FgX_dc, 16.03.2011.

Miłosza? / Czemu ma służyć budowanie mitu poety-patrioty, / który choćby przez flirt z komunizmem i fascynacją ZSRR, na takie wyróżnienie przez Sejm nie zasługuje /⁵.

Akcentowanie poprzez podniesienie tonu (akcent toniczny)

Z wielu zachowań wokalnych wiemy, jak oddziałują wysokie dźwięki (np. dźwięki syren alarmowych) – zwracają uwagę odbiorców. W wielu wystąpieniach znajdziemy taki sposób sygnalizowania dużej wagi zagadnienia. Wyższe dźwięki ożywiają wypowiedź, w przeciwieństwie do niskich, których zadaniem jest uspokojenie, wyciszenie emocji. Zatem zadaniem podnoszenia tonu, oprócz zwrócenia uwagi, jest także przekazanie zaangażowania w sprawę:

Czego ma się nauczyć dziecko w zerówce? Czytać i pisać – odpowiedzieliby rodzice.

Nic bardziej mylnego. Ministerstwo Edukacji Narodowej uważa, że sześćoletnie dzieci

mają z zamkniętymi oczami recytować grafomańskie wiersze sławiące Unię

Europejską z podręcznika firmowanego przez MEN dla zerówki <<Nasza klasa>>. Jest

tam bowiem wiersz Żaby Żabińskiej: <<Do Unii też należeć chcę, to drugi dom, więc cieszę się. Dwa domy mam, tak bliskie mi, w jednym chcę żyć, w drugim chcę być.>>

Był taki czas, kiedy dzieciom wpajano wierszyk <<Słoneczko Stalin>>. Czy to powrót do tamtej epoki?⁶.

Zabarwienie emocjonalne przekazu – patetyczne brzmienie

Na patos w głosie, oprócz specjalnego nastawienia psychicznego mówcy, składają się wszystkie wymienione uprzednio elementy: wolne tempo, podniesienie tonu, wydłużanie akcentowanych sylab. Efektem jest specyficzne zabarwienie emocjonalne głosu, związane z wagą przekazywanych informacji, sytuacją, w której wygłaszane jest przemówienie oraz rolą, jaką mówca pełni w wystąpieniu. Doskonałym przykładem patetycznego brzmienia są orędzia, których immanentną cechą jest podniosłość brzmienia. Oto fragment takiego przemówienia:

⁵ Wystąpienie posła PiS, A. Górskiego, materiał multimedialny:

<http://www.youtube.com/watch?v=8pJrWVHdGAY>, 19.11.2010.

⁶ Wystąpienie posłanki PiS, G. Masłowskiej, materiał multimedialny:

http://www.youtube.com/watch?v=TAAGkeT_sUE, 30.03.2011.

Panie i Panowie, litera i duch Konstytucji głoszą, że Rzeczpospolita jest dobrem wspólnym wszystkich jej obywateli. Państwo Polskie jest naszym wspólnym domem. Powinno być dobrze zarządzane, praworzędne i demokratyczne. Powinno stwarzać wszystkim obywatelom warunki do materialnego i duchowego rozwoju. Jest jeszcze wiele do zrobienia. Istnieje jeszcze szereg niezaspokojonych w dostatecznym stopniu potrzeb. Każdy z nas mógłby wymienić różne. Wymienię jedną, która wydaje mi się wyzwaniem do podjęcia. Chodzi o powszechny dostęp do systemu pomocy prawnej, nieodpłatny dla osób niezamożnych, ubogich. Wierzę, że wspólnie możemy w tych sprawach naprawdę wiele zrobić, wiele zdziałać⁷.

Wszystkie wymienione powyżej elementy głosowej interpretacji tekstu wpływają na wrażenie rozsądnego zaangażowania w sprawę⁸ (w przeciwieństwie do krzykliwego podnoszenia głosu, które w pewnych okolicznościach może zostać odebrane jako ogromne zaangażowanie w sprawę i wynikające z niej zdenerwowanie, w obawie przed zlekceważeniem tematu), przyczyniają się do budowania nastroju powagi, wyjątkowości i uroczystości brzmienia. Metoda prowadzenia melodii w opisany powyżej sposób przypomina nieco szablon, jest przewidywalny, a to z kolei może prowadzić do znużenia odbiorców, uspienia ich czujności. Odbiorcy wsłuchują się w brzmienie intonacji bez analizowania treści, które jest uniemożliwione właśnie przez finalnie monotonne prowadzenie głosu, poddają się niejako nastrojowi chwili.

Poseł, wygłaszając w taki sposób swoje wystąpienie, chce przede wszystkim udowodnić swoim wyborcom, że jest człowiekiem dojrzałym do zajmowania się sprawami innych, a na pewno posiadał umiejętność hipnotyzowania i odwracania uwagi od treści.

Na zakończenie przytoczę jeszcze fragment wystąpienia, w którym wykorzystane są opisane w artykule elementy głosowej interpretacji tekstu.

W dziejach każdego państwa są wydarzenia, które determinują jego przyszłość. Kamieniami milowymi historii współczesnej Polski były sierpień 80. roku i pierwsze po

⁷ Wystąpienie B. Komorowskiego, Uroczystość zaprzysiężenia prezydenta, materiał multimedialny: <http://www.youtube.com/watch?v=OJKFmmzh-ao>, 1.07.2011.

⁸ P. Collett, *Księga znaków. Jak poprzez ciało wyrażamy swoje myśli i uczucia*, tł. P. Kaliński, Warszawa 2004, s. 128.

wojnie wolne wybory w czerwcu 1989 roku. Podobną wagę miała akcesja do Unii Europejskiej w maju 2004 roku. Dziś przejmujemy prezydencję w Radzie Unii Europejskiej. Obejmując przewodnictwo w Unii, powstałej z woli demokratycznych państw na zasadach dobrowolności, nawiązujemy do najpiękniejszych kart naszej polskiej tradycji. Rzeczypospolita Obojga Narodów była państwem tolerancyjnym, w którym funkcjonowały procedury demokratyczne, a prawo ograniczało władzę monarchów. Szczęściem współczesnego pokolenia Polaków jest możliwość aktywnego uczestniczenia w budowaniu silnej i solidarnej Unii Europejskiej, nawiązującej w wielu aspektach do tamtej koncepcji. Data 1 lipca 2011 roku przejdzie do historii. Będziemy przewodniczyć gospodarczemu i politycznemu stowarzyszeniu 27 państw, w których mieszka ponad pół miliarda ludzi i które wytwarzają łącznie 30 % globalnego dochodu narodowego. Przez najbliższe 6 miesięcy Polska będzie flagowym okrętem Unii Europejskiej. Będziemy projektować przyszłość państw, chcących związać się z wielką rodziną narodów wolnych i demokratycznych⁹.

W zaprezentowanym przykładzie można dostrzec, jak elementy techniki mówienia mogą wpływać na odbieranie zagadnienia. Wydaje się, że ważnym sprawom należy poświęcić więcej czasu. Pociąga to za sobą wolniejsze tempo wygłaszania, albo też jest odwrotnie: wolniejsze tempo wygłaszania powoduje, że sprawa wydaje się ważna. Podobnie uroczysty ton (wynikający częściowo z przedłużania akcentowanych samogłosek) wpływa na podniesienie wagi tematu. Może być także odwrotnie: ważna sprawa determinuje wykorzystanie uroczystego tonu. Dodatkowym atutem jest też mocniejsze akcentowanie oraz zawieszanie głosu na końcu zdań – elementy te mają kojarzyć się właśnie z wagą zagadnienia, któremu należy poświęcić odpowiednią dawkę techniki mówienia.

Jagoda Bloch – doktor, Zakład Retoryki Dziennikarskiej, Instytut Dziennikarstwa UW

⁹ Wystąpienie marszałka B. Borusewicza z okazji inauguracji polskiej prezydencji w UE, materiał multimedialny: http://www.youtube.com/watch?v=A7Zgoe2_dRI, 1.07.2011.

Abstrakt

Jednym z elementów wystąpień publicznych jest tworzenie wspólnoty z odbiorcą. Artykuł poświęcony jest sposobom budowania wspólnoty za pomocą zachowań wokalnych (cechy głosu oraz intonacja wypowiedzi). Dźwięk, jako ważny element sygnalizowania zaangażowania, stanowi podstawę do rozważań na temat okazywania zainteresowania sprawami, o których mówi się w przestrzeni publicznej. W artykule zostały przedstawione środki interpretacyjne służące podniesieniu wagi wystąpienia: sposób akcentowania, linia intonacyjna, tempo mówienia, zabarwienie emocjonalne przekazu.

COMMON CAUSE, COMMON PATHOS – ON THE INTONATION OF THE PARLIAMENTARY SPEECHES

Abstract

One of the elements of public speeches is establishing bond with the audience. The article describes methods of establishing bond through vocal behaviour (voice features and intonation of expression). Sound, as an important element of signalling involvement is a basis for deliberations in showing interest in matters which are discussed in the public space. Means of interpretation used for increasing weight of the address like: method of stressing, intonation line, pace of speaking, emotional tinge of expression were presented in the article.